

W lipcu 1797 r. w małym włoskim miasteczku Reggio nell'Emilia narodziła się Pieśń Legionów Polskich we Włoszech, zwana dzisiaj *Mazurkiem Dąbrowskiego*. Przebywający wówczas wśród legionistów Józef Wybicki do melodii popularnego wówczas mazurka napisał tekst, rozpoczynający się od słów *Jeszcze Polska nie umarła...* Pieśń ta z czasem zapewniła sobie nieśmiertelność w narodzie polskim, a w 1926 r. stała się hymnem państwowym. Tak się złożyło, że zarówno autor słów — Józef Wybicki, jak i główny bohater pieśni — gen. Jan Henryk Dąbrowski, choć urodzeni na przeciwległych krańcach Polski przedrozbiorowej, większość swego życia związali z Wielkopolską.

Józef Wybicki przyszedł na świat 29 IX 1747 r. w Będominie koło Kościerzyny. W Wielkopolsce zjawił się po raz pierwszy w 1765 r. Tu też w 1773 r. ożenił się po raz pierwszy z Kunegundą Drwęską, a ślub odbył się w kaplicy pałacowej w Margońskiej Wsi. Wkrótce owdowiał i w 1780 r. ożenił się ponownie, również z Wielkopolanką — Esterą Wierusz Kowalską, a ślub ten miał miejsce w Welnie koło Rogoźna. W roku następnym osiadł w zakupionych przez siebie Manieczkach koło Śremu. Po latach gorliwej służby dla kraju zmarł tutaj w 1822 r., a spoczął w pobliskiej Brodnicy. W 101 lat później jego doczesne szczątki przeniesiono do Poznania i złożono w Krypcie Zasłużonych Wielkopolan przy kościele św. Wojciecha.

Jan Henryk Dąbrowski urodził się w 1755 r. w Pierzchowcu koło Bochni. Po latach spędzonych w saskiej służbie wojskowej wrócił do Polski w 1792 r. i osiadł w Gnieźnie. W dobie insurekcji kościuszkowskiej dowodził wojskiem polskim wkraczającym do Wielkopolski, będącej już pod zaborem pruskim. W kilka lat później w uznaniu zasług wojennych Napoleon nadał mu w 1807 r. dobra ziemskie pomiędzy Środą Wielkopolską a Pyzdrami, a siedzibą Generała stał się pałac w Winnej Górze. W tym też roku ożenił się z Barbarą Chłapowską (było to jego drugie małżeństwo). Po latach służby dla kraju zmarł w Winnej Górze w 1818 r., a ciało jego pochowano w podziemiach miejscowego kościoła. W 1863 r. trumnę przeniesiono do sarkofagu w dobudowanej do kościoła kaplicy, natomiast jego serce złożone w urnie przechowywano do 1910 r. w pałacu. Później urnę przeniesiono do Krakowa, w latach 1966–90 wystawiona była w ratuszu poznańskim, a na początku 1992 r. znalazła się w Muzeum J. Wybickiego w Manieczkach. Od listopada 1992 r. złożona jest w Krypcie Zasłużonych Wielkopolan przy kościele św. Wojciecha w Poznaniu.

Mazurek Dąbrowskiego ma silne związki z Wielkopolską. Jedynym polskim miastem wymienionym w hymnie jest Poznań, z rzek polskich zaś znalazły się tam dwie: Wisła i wielkopolska Warta. Głównym bohaterem pieśni jest gen. Jan Henryk Dąbrowski — Wielkopolanin z wyboru. W drugiej zwrotce rękopisu pojawia się Stefan Czarniecki, który kilkakrotnie przebywał w Wielkopolsce — jako hetman działał m.in. w rejonie Poznania, Gniezna, Kłecka i Kcyni, a 26 XI 1657 r. wziął udział w naradzie wojennej w Poznaniu z udziałem króla i dowódców wojsk polskich. Należy pamiętać, iż Wybicki pisząc te słowa wiedział, że wielki hetman był ulubionym bohaterem Dąbrowskiego.

W trzeciej zwrotce rękopisu *Mazurka* występuje Napoleon — cesarz Francji, który

w 1797 r. podpisał konwencję o utworzeniu Legionów Polskich we Włoszech. Później cesarz kilkakrotnie przebywał w Wielkopolsce. Triumfalnie witano go w listopadzie 1806 r. w Poznaniu, a następnie zjawiał się tu w lipcu 1807 r. i latem 1812 r. przed wyprawą na Moskwę. Ostatni raz znalazł się tutaj *incognito* w końcu 1812 r., w trakcie odwrotu spod Moskwy.

W zwrotce piątej pojawia się dziewczyna Basia w towarzystwie zapłakanego ojca. Przez lata kojarzono ją z żoną Dąbrowskiego — Barbarą i sugerowano, że Wybicki, chcąc sprawić przyjemność wodzowi, uwidocznił w pieśni jej imię. To tylko legenda, bowiem Dąbrowski po raz pierwszy spotkał swą przyszłą żonę w listopadzie 1806 r. w Poznaniu, a więc w dziewięć lat od chwili powstania Mazurka Dąbrowskiego.

Wreszcie w ostatniej zwrotce występuje Tadeusz Kościuszko, który w swym życiorysie miał epizod prawie wielkopolski. Otóż w 1790 r., po powrocie z Ameryki, przydzielony został do dywizji wielkopolskiej i skierowano go do Włocławka, a więc na siostrzaną Wielkopolsce ziemię kujawską. Urodzony na kresach, nie umiał znaleźć wspólnego języka z mieszkańcami tej ziemi i pisał błagalne listy o przeniesienie, więc w końcu przydzielono go do jednostki stacjonującej w Lubelskiem.

Na koniec warto wspomnieć drogę Pieśni Legionów z ziemi włoskiej do Wielkopolski. Już w 1798 r. znalazła się ona w kraju, czego dowodem są akta policyjne w Galicji. Do zaboru pruskiego trafiła w rok później za sprawą Teofili z Jabłonowskich Sapieżyny, która przywiozła ją do Warszawy z czeskiego uzdrowiska w Karlovych Varach (wówczas, po trzecim rozbiórce, Warszawa znajdowała się na terenie zaboru pruskiego). Po raz pierwszy *Mazurek Dąbrowskiego* zabrzmiał triumfalnie na ziemi wielkopolskiej 6 XI 1806 r., kiedy do Poznania przybyli gen. Jan Henryk Dąbrowski i Józef Wybicki. Na całej trasie przejazdu przez miasto towarzyszył im *Mazurek* śpiewany przez lud.

Biorąc pod uwagę powyższe fakty, należy uznać opisaną poniżej trasę wycieczki jako najważniejszy w Polsce odcinek turystycznego „Szlaku *Mazurka Dąbrowskiego*”. Nie sposób w trakcie jednodniowego wyjazdu odwiedzić wszystkie miejscowości związane z bohaterami *Mazurka Dąbrowskiego* oraz innymi Wielkopolanami tamtej epoki, dlatego proponowany wariant uwzględnia jedynie najważniejsze miejsca i obiekty. Na wycieczkę, łącznie ze zwiedzaniem, należy poświęcić około 8–10 godzin.

TRASA WYCIECZKI

Poznań—Manieczki—Winna Góra—Poznań,
142 km

0 km POZNAŃ

Wycieczkę należy rozpocząć na Wzgórzu św. Wojciecha, gdzie wznoszą się dwa kościoły — św. Wojciecha z XV w. (rozbud. w XVI i XVII w.) i św. Józefa z XVII w. W podziemiach tego pierwszego w 1923 r. utworzono Kryptę Zasłużonych Wielkopolan, którą w 1997 r., w 200-lecie *Mazurka Dąbrowskiego*, rozbudowano i zmodernizowano. W krypcie spoczywają m.in.: Józef Wybicki, Antoni „Amilkar” Kosiński, Andrzej Niegolewski, Paweł Edmund Strzelecki, Heliodor Świącicki, Waław Gieburowski, Feliks Nowowiejski, Tadeusz Szeligowski. Są też dwie urny — z prochami gen. Ignacego Prądzyńskiego i z sercem gen. Jana Henryka Dąbrowskiego.

Wyjazd z miasta ul. Dolna Wilda i dalej szosą nr 430 (kierunek Mosina).

20 km MOSINA

Miasto nad Kanalem Mosińskim (lewym dopływem Warty), 11,9 tys. mieszkańców. Mały ośrodek przemysłowy. Do historii przeszło za sprawą bytności tu w 1657 r. Stefana Czarnieckiego, a także wydarzeniom Wiosny Ludów, gdy 3 V 1848 r. ogłoszono tutaj niepodległość Polski.

Wyjazd z miasta ul. Śremską, na pld.

27 km ŻABNO

Wieś, w wiekach XV–XVII miasto. Kościół drewniany z 1789 r.

32 km BRODNICA

Wieś, w wiekach XV i XVI miała prawa miejskie. Kościół neogotycki z lat 1863–70. W parku krajozbrazowym eklektyczny dwór z 1880 r.

Przy kościele znajduje się pusty grób Józefa Wybickiego, w którym pierwotnie był on pochowany. W 1923 r. jego szczątki przeniesiono do Krypty Zasłużonych Wielkopolan w Poznaniu. W parku w 1980 r. odsłonięto popiersie Wybickiego, dzieło Grzegorza Kowalskiego.

35 km GRABIANOWO

Wieś z dworem z pocz. XIX w. i parkiem krajobrazowym.

Zbaczamy w lewo, szosą nr 310 w kierunku Śremu.

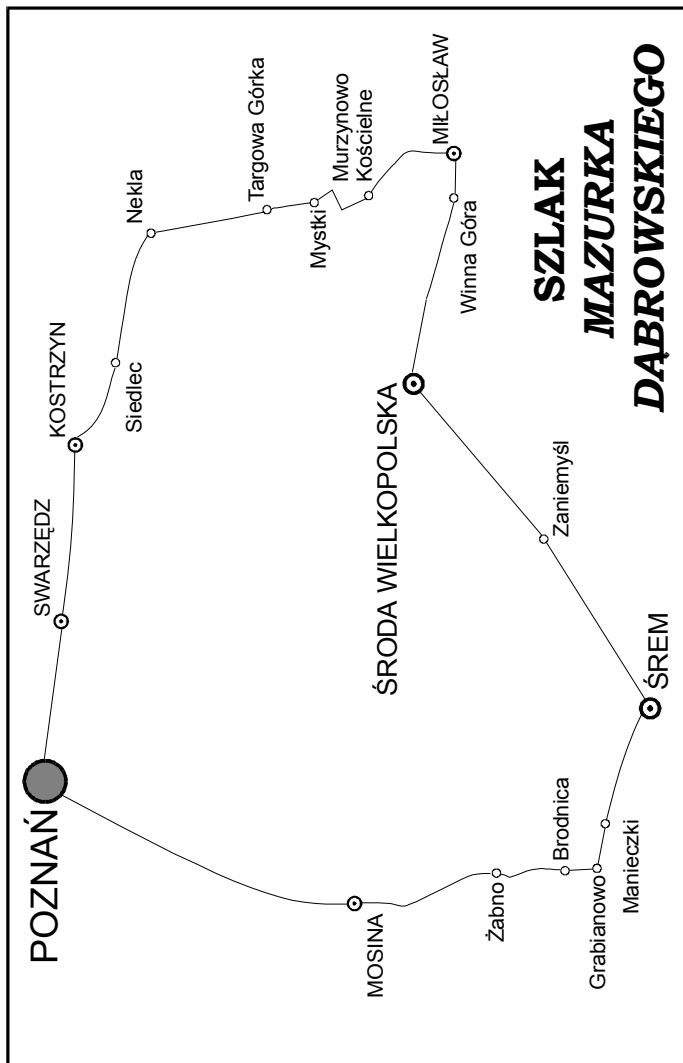
39 km MANIECZKI

Wieś, niegdyś siedziba wzorcowego PGR. W okresie Wiosny Ludów 1848 r. uformował się tu obóz powstańczy. Dwór z 1894 r., park krajobrazowy.

W latach 1781–1822 Manieczki były rezydencją Józefa Wybickiego. Dwór, w którym mieszkał, spłonął w 1824 r. i dziś jego domniemane miejsce upamiętnia głaz z tablicą. W nowym dworze ma siedzibę Muzeum Józefa Wybickiego (założone w 1978 r.) i Wielkopolski Oddział Stowarzyszenia „Mazurka Dąbrowskiego”. W przyległym parku znajdują się m.in.: głaz z 1992 r. z popiersiem J. Wybickiego (replika rzeźby z Brodnicy), kamień–pomnik J. Wybickiego z 1965 r., głaz poświęcony dzieciom wsi oraz dwa pomniki z 1766 r. w formie złamanych kolumn. Na zachodnim krańcu parku stoi barokowa kaplica–rotunda wzniesiona przez J. Wybickiego w 1786 r., a w pobliżu nowoczesny kościół z lat 1985–90, kształtem nawiązujący do tej rotundy.

46 km ŚREM

Miasto 30,3 tys. mieszk., nad Wartą. Wielka odlewnia żeliwa, przemysł odzieżowy i spożywczy. Gotycki kościół farny, barokowy zespół poklasztorny, zespół starej zabudowy.

Na pl. 20 Października (ryнку), przed ratuszem, w 1981 r. ustawiono jeszcze jedną wersję popiersia Józefa Wybickiego. Znalazło się ono tu z tego powodu, że 6 VIII 1791 r. Wybicki jako poseł do sejmu podporządkował swój majątek władzom Śremu.

Wyjazd z miasta szosą w kierunku Poznania i tuż za mostem na korycie ulgi skręć w prawo szosą nr 435 (kierunek Września).

58 km ZANIEMYŚL

Miasto w latach 1742–1934, obecnie duża wieś gminna nad Jez. Raczyńskim. Ośrodek wypoczynkowy i turystyczny. Neogotycki kościół z lat 1840–42, a przy nim grobowiec hr. Edwarda Raczyńskiego. Na jeziorze Wyspa Edwarda z drewnianym domem szwajcarskim z lat 1817–19.

71 km ŚRODA WLKP.

Miasto 21,5 tys. mieszk., nad Moskawą i Średzką Strugą. Przemysł spożywczy, metalowy i lekki. Kolegiata późnogotycka z renesansową kaplicą, zespół starej zabudowy miejskiej.

Od XV w. miasto było miejscem sejmików szlachty wielkopolskiej. Na jednym z nich, w 1780 r., planowano zamach na Józefa Wybickiego za projekt uwłaszczenia chłopów.

Przy ul. Dąbrowskiego, obok wieży ciśnień, 14 VI 1997 r. (w 200-lecie *Mazurka Dąbrowskiego*) odsłonięto pierwszy w Polsce konny pomnik gen. Jana Henryka Dąbrowskiego — dzieło Roberta Sobocińskiego.

Wyjazd z miasta ul. Harcerską i dalej szosą w kierunku Miłosławia.

84 km WINNA GÓRA

Wieś, w wiekach XIII–XVIII własność biskupów poznańskich. Zakład doświadczalny Instytutu Ochrony Roślin. Kościół późnobarokowy z 1766 r., poszerzony w 1912 r. Pałac neoklasycyzny z 1910 r., otoczony parkiem krajobrazowym.

W 1807 r. Winna Góra wraz z rozległym kluczem majątków została nadana przez Napoleona gen. Dąbrowskiemu. Z dóbr tych Generał wydzielił dla syna Jana Michała ekonomię pyzdrowską z dworem w Ratajach. Jan Henryk Dąbrowski zamieszkał w starym pałacu biskupim (z ok. 1770 r.) i tu spędził ostatnie lata swego życia. Utworzył w nim okazały gabinet, zwany „panteonem winnogórskim”. Tu przybywali weterani wojen i znajomi Generała. Zmarł w Winnej Górze 6 VI 1818 r., osierocając dwoje dzieci — córkę Bogusławę i syna Bronisława. Po śmierci ciało jego złożono w pobliskim kościele, serce zaś w urnie przechowywano w pałacu.

Gdy po rozbiórce starej rezydencji wzniesiono nowy pałac, nad jego czterokolumnowym portykiem umieszczono biblijny cytat: *Jeśli Bóg z nami, któż przeciw nam*, który był życiową dewizą Generała. W 1987 r. w pałacu otwarto Salę Pamięci gen. J.H. Dąbrowskiego, która po dziesięciu latach, w 200-lecie *Mazurka Dąbrowskiego*, otrzymała status muzeum.

W parku, na wyspie jednego ze stawów, zachował się neogotycki pomnik z urną z sercem brata Barbary Dąbrowskiej — podpułkownika Stanisława Chłapowskiego, niegdyś adiutanta Generała. Tuż przy pałacu stoi natomiast gładzopomnik z tablicą ku czci gen. J.H. Dąbrowskiego, odsłonięty w 1979 r.

Po północnej stronie parku wznosi się kościół, do którego w 1863 r. dobudowano kaplicę grobową Generała, zaprojektowaną przez Seweryna Mielżyńskiego. Pierwotnie była neogotycka, w 1912 r. została przebudowana na neobarokową. Wewnątrz niej znajduje się neoklasycyzycki grobowiec gen. J.H. Dąbrowskiego z 1863 r., wzorowany na rzymskim sarkofagu Scypiona Afrykańskiego. Kaplicę zdobi secesyjna polichromia Stanisława Smoguleckiego, z polskimi orłami na stropie i herbem Dąbrowskich Panna w zworniku. Na bocznej ścianie widnieje tarcza ze słowami *Jeszcze Polska nie zginęła*, a wyżej popiersie Generała, natomiast

nad sarkofagiem witraż *Triumf Chrystusa Zmartwychwstałego* (proj. Wiktor Gosieniecki) — znak wiary Legionistów. Tuż przy wejściu do kaplicy wypisano nazwy 14 pól bitewnych Generała. Do dzisiaj przetrwał zwyczaj oddawania czci Generałowi nie przez chwilę ciszy, lecz odśpiewanie *Mazurka Dąbrowskiego*. W ściany zewnętrzne kaplicy wmurowane są trzy tablice pamiątkowe, w tym tablica umieszczona w 100-lecie śmierci Generała.

87 km MIŁOSŁAW

Miasto nad Miłosławką, 3,6 tys. mieszkańców. Lokalny ośrodek gospodarczy. Miejsce zwycięskiej bitwy powstańców Wiosny Ludów z Prusakami 30 IV 1848 r. Kościół z ok. 1620 r., przebud. w XIX i XX w. Pałac z pocz. XIX w., rozbud. na neorenesansową rezydencję. Rozległy park krajobrazowy z pierwszym na ziemiach polskich pomnikiem Juliusza Słowackiego z 1899 r.

Wyjazd z miasta ulicami Wrzesińską i Pałczyńską na płn., w kierunku wsi Pałczyn.

93 km MURZYNOWO KOŚCIELNE

Wieś. Kościół drewniany z lat 1739–42, powiększony w latach 1900–03.

Po 2 km, we wsi Zberki, zbaczamy w prawo szosą Środa Wilk.—Września i po dalszych 2 km w lewo (kierunek Nekla).

99 km MYSTKI

Wieś z okazałym pałacem z 1877 r.

102 km TARGOWA GÓRKA

Wieś, niegdyś miasto. Kościół z 1840 r., drewniana dzwonnica z XVIII w. Park krajobrazowy, który otaczał pałac spalony w 1945 r.

Gen. Antoni „Amilkar” Kosiński (1769–1823), towarzysz gen. J.H. Dąbrowskiego i współtwórca Legionów Polskich we Włoszech, ożenił się w 1811 r. z dziedziczką okolicznych dóbr —

Adelajdą Keyserling i w latach 1811–23 mieszkał w tutejszym pałacu. Zmarł w Targowej Górcie 10 III 1823 r. W 100 lat później jego doczesne szczątki przeniesiono do Krypty Zasłużonych Wielkopolan przy kościele św. Wojciecha w Poznaniu. Na skraju parku zachowały się płyty nagrobne gen. Kosińskiego i jego małżonki; tuż przy nich stoją kamienna figura św. Jana Nepomucena z XVIII w. i pomnik 730-lecia Targowej Górki (obchodzonego w 1988 r.).

109 km NEKLA

Wieś, w XVIII w. przez krótki czas miasto. Kościół neoromański z 1900 r., w parku podworskim eklektyczny pałac z ok. 1870 r.

Wyjazd ze wsi szosą nr 2 na zachód (kierunek Poznań).

117 km SIEDLEC

Wieś. Po prawej stronie kościół późnobarokowy z lat 1770–75, po lewej pałac barokowo-klasycystyczny z ok. 1770–75 r., otoczony parkiem krajobrazowym.

122 km KOSTRZYN

Miasto, 7,8 tys. mieszkańców. Kościół z XVI w., przebud. w XVII i XVIII w.

132 km SWARZĘDZ

Miasto nad Jez. Swarzędzkim, 27,5 tys. mieszkańców. Ośrodek meblarstwa. Skansen pszczelarstwa, założony w 1963 r. (kolekcja ponad 200 uli, w tym wiele figuralnych).

142 km POZNAŃ

Wjazd do miasta od strony wsch. (ul. Warszawska).

Tekst: Jerzy Sobczak
Zdjęcia: P. Anders, E. Ławicka-Poplewska
Projekt graficzny serii: J.B. Łojan
ISBN 83-903649-9-9
Wydawnictwo WBP Poznań 1998